
STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO), JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU), THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE), VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés: CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt., felelős vezető: TOMCSÁNYI PÉTER

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

FEJEZETEK AZ ADÓOPTIMALIZÁLÁS TÖRTÉNETÉBŐL

CHAPTERS FROM THE HISTORY OF TAX OPTIMIZATION

REINSPACH KRISTÓF BOLDIZSÁR¹

ABSTRACT ■ The aim of this study is to provide a comprehensive overview of the historical roots and developmental trajectory of tax optimization. Throughout the research, I analyze the initial forms of taxation and tax optimization, which fundamentally shaped the later evolution of this concept. While the term “tax optimization” did not exist during the early state formations, certain elements of it were already recognizable in the development and application of taxation systems. By examining these historical processes, it becomes possible to uncover how states sought to ensure the fair distribution of fiscal burdens and maximize revenues while economic actors employed various means to mitigate their tax obligations. The historical review in this study covers three major periods: first, I examine the functioning of ancient and medieval tax systems; then, I address the turning points of the 19th century, when industrialization and the emergence of the modern state led to new taxation strategies and regulatory mechanisms. In the context of the development of the Hungarian tax system, I pay special attention to the reforms of Sándor Wekerle, which played a key role in shaping the modern framework of tax optimization practices. The study primarily operates within the framework of financial law, with a particular focus on the changing role of the state and its legal aspects. Special emphasis is placed on the question of how tax regulation has remained predominantly administrative in nature throughout almost all historical periods and what effects this has had on the relationship between economic actors and state institutions.

KEYWORDS: taxes, tax optimization, tax system, tax avoidance, legal history

ABSZTRAKT ■ A jelen tanulmány célja az adóoptimalizálás történeti gyökereinek és fejlődési ívének átfogó bemutatása. A kutatás során elemzem az adózás és az adóoptimalizálás kezdeti formáit, amelyek alapvetően meghatározták a fogalom későbbi alakulását. Bár maga az „adóoptimalizálás” kifejezés a korai államszervezetek idején még nem létezett, annak bizonyos elemei már felismerhetők voltak az adóztatási rendszerek kialakulásában és alkalmazásában. E történeti folyamatok vizsgálata révén feltárható, hogy az államok miként törekedtek a fiskális terhek igazságos elosztására és a bevételek maximalizálására, miközben a gazdasági szereplők különböző eszközökkel próbálták mérsékelni adófizetési kötelezettségeiket.

¹ PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

A tanulmány történeti áttekintése három jelentős korszakot érint: először az ókori és középkori adórendszerek működését vizsgálom, majd a 19. századi fordulópontokra térek ki, amikor az iparosodás és a modern állam kialakulása új adózási stratégiákat és szabályozási mechanizmusokat eredményezett. A magyar adórendszer fejlődésének kontextusában külön figyelmet fordítok Wekerle Sándor reformjaira, amelyek kulcsszerepet játszottak az adóoptimalizálási gyakorlatok modern kereteinek kialakításában. A vizsgálat elsősorban a pénzügyi jog keretein belül mozog, különös tekintettel az állami szerepvállalás változásaira és annak jogi aspektusaira. Kiemelten foglalkozom azzal a kérdéssel, hogy az adózás szabályozása szinte minden történeti időszakban közigazgatási jogi jellegű maradt, és ennek milyen hatásai voltak a gazdasági szereplők és az állami intézmények kapcsolatára.

KULCSSZAVAK: adó, adóoptimalizálás, adórendszer, adóelkerülés, jogtörténet

1. AZ ADÓ ÉS AZ ADÓOPTIMALIZÁLÁS FOGALMÁNAK ASPEKTUSAI

A téma kellő pontossággal való elemzése érdekében el kell végeznünk bizonyos fogalmi elhatárolásokat. Az adózás az állam által egyoldalúan megállapított, közvetlen ellenszolgáltatás nélküli pénzbeli kötelezettség, amelyet magánszemélyek és vállalkozások kötelesek teljesíteni az állami bevételek biztosítása érdekében.² Az adók beszedése lehet önadózás útján, ahol az adóalany maga állapítja meg és fizeti be az adót, vagy hatósági kivetéssel, ahol az adóhatóság határozza meg a fizetendő összeget.³ Az adók célja az állami feladatok finanszírozása, mint például az egészségügy, oktatás és infrastruktúra fenntartása. Az adók típusai közé tartoznak a közvetlen adók, mint a személyi jövedelemadó és a társasági adó, valamint a közvetett adók, mint az általános forgalmi adó és a jövedéki adó.

Az adónak az optimalizálása olyan legális pénzügyi tervezési folyamat, amelynek célja a fizetendő adó minimalizálása a hatályos jogszabályok keretein belül. Ez magában foglalhatja a különböző adókedvezmények és mentességek kihasználását, a legkedvezőbb adózási forma és cégstruktúra kiválasztását, valamint a nemzetközi adótervezést.⁴ A magyar adórendszerben az önadózás elve érvényesül, ahol az adózók maguk állapítják meg és vallják be adókötelezettségeiket. Emellett léteznek helyi adók is, mint például a helyi iparűzési adó, telekadó és építményadó, amelyek bevezetése és mértékének meghatározása az

² SZILOVICS CSABA: *Pénzügyi jog*. Pécs, Inter-szféra Kft., 2020, 138.

³ https://penzugysziget.hu/index.php?id=3209%3Aaz-ado-fogalma-csoportositasa-es-az-adozassal-kapcsolatos-alapfogalmak-ismertetese&option=com_content&view=article&utm_source (Letöltve: 2025. február 20).

⁴ <https://ado.hu/ado/10-fontos-kerdes-az-adooptimalizalasrol/> (Letöltve: 2025. február 21.).

önkormányzatok hatáskörébe tartozik.⁵ Az adóoptimalizálás során a vállalkozások és magánszemélyek különböző stratégiákat alkalmazhatnak, mint például a költségek megfelelő elszámolása, beruházási kedvezmények igénybevétele, vagy a legkedvezőbb adózási forma kiválasztása. Ezek a lépések hozzájárulhatnak az adóterhek csökkentéséhez, miközben teljes mértékben megfelelnek a jogszabályi előírásoknak. Fontos különbséget tenni az adóoptimalizálás és az adóelkerülés vagy adócsalás között: míg az adóoptimalizálás törvényes keretek között zajlik, addig az adóelkerülés jogi kiskapukat keres, az adócsalás pedig törvénytelen és szankciókat von maga után. Összességében az adózás az állami bevételek biztosításának eszköze, míg az adóoptimalizálás lehetőséget nyújt az adózók számára, hogy törvényes keretek között minimalizálják adókötelezettségeiket.

2. AZ ADÓOPTIMALIZÁLÁS GYÖKEREI

Az adózás története közel egyidős az emberiség történetével.⁶ Amióta nagyobb közösségek együtt élnek, szükség van közös kiadások finanszírozására, amit adózással oldanak meg. Az adóoptimalizálás gyökerei is ide nyúlnak vissza, hiszen az emberek mindig is törekedtek arra, hogy csökkentsék adóterheiket. A modern adóoptimalizálás első nagyobb lépései a XX. században, a két világháború közötti időszakban kezdtek kialakulni. A pénzügyi válságok és a világháború hatására Magyarországon is szükségessé vált a gazdasági struktúrák reformálása, amit az adórendszer egyszerűsítése és a hatékonyság növelése érdekében hajtottak végre. De menjünk vissza az elejére. Az adóoptimalizálás kialakulása és fejlődése szoros kapcsolatban áll az adórendszerek történeti alakulásával és az államszervezeti fejlődéssel. Az adózás gyakorlata az állam elsődleges finanszírozási eszközeként jelent meg, míg az adóoptimalizálás – az adók csökkentésére irányuló legális vagy szürkezónás törekvések – az állampolgárok, közösségek és szervezetek részéről az adórendszer válaszreakciójaként értelmezhető. Bár a modern értelemben vett adóoptimalizálás a 20. század terméke, ennek előzményei már az emberi civilizáció legkorábbi szakaszaiban megfigyelhetők. Már az ókori civilizációkban megjelentek az adóoptimalizálás korai formái. Az adózás mint intézmény, már az első államokban megjelent, az állam kezdeti formái a közösség által felhalmozott javak újraelosztására és a közösségi kiadások finanszírozására jöttek létre ilyen volt például katonai védelem vagy a vallási ceremóniák finanszírozása.

⁵ SZILOVICS CSABA: *Pénzügyi jog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2023, 80–86.

⁶ JUHÁSZ ISTVÁN: Az adózás története. https://www.5mp.eu/fajlok/msc/adotortenelem_2_www.5mp.eu_.pdf.

Az ókori adórendszerekben azonban már felismerhetőek az adóoptimalizálás kezdetleges stratégiái.

Kutatásom során igyekeztem kiemelni a különböző korszakok legjelentősebb városállamait, amelyek meghatározó szerepet játszottak az adórendszerek kialakulásában és fejlődésében. Ezek a városállamok nem csupán gazdasági és politikai központokként funkcionáltak, hanem az adóztatási mechanizmusok kialakításában és finomhangolásában is úttörő szerepet tölthettek be. Az általuk alkalmazott fiskális stratégiák és szabályozások hatásai sok esetben messze túlmutattak saját korszakukon, és a későbbi adózási rendszerek fejlődésére is jelentős befolyást gyakoroltak.

Az ókori Egyiptom az egyik legismertebb és legnagyobb hatalom volt a maga korában, és már az i. e. 3. évezredben fejlett adórendszerrel rendelkezett.⁷ A földadó és a vámrendszer szabályozásának kezdetei ebben az időszakban jelentek meg, amikor az állam közvetlen gazdasági ellenőrzést gyakorolt a termelés és a kereskedelem felett. Az egyik legfontosabb adónem az úgynevezett „aratási adó” volt, amely a termőföldeken megtermelt javak egy részének beszolgáltatását jelentette a királyi raktárakba.⁸ Ez a rendszer biztosította az állam számára a folyamatos élelmiszer-ellátást és a gazdasági stabilitást. Ugyanakkor az adófizetők gyakran igyekeztek kihasználni a rendszer hiányosságait: terméshozamaikat alulbecsülték, hogy csökkentsék adóterheiket. A kereskedelem szintén fontos adóztatási terület volt, különösen a Níluson történő áruszállítás esetében, amelyet vámkötelezettség terhelt. Ennek következtében a kereskedők gyakran kerestek alternatív megoldásokat az adóelkerülés érdekében, például mellékágakon szállították áruikat. Az egyiptomi állam gazdasági ellenőrzése azonban lehetőséget adott az adózók számára, hogy terméshozamaikat alulbecsüljék, így mérsékelve a fizetendő adót. A Níluson való áruszállítás vámkötelezettsége pedig ösztönözte a kereskedőket arra, hogy alternatív szállítási útvonalakat vagy vallási kiváltságokat használjanak ki az adómentesség érdekében. Ezek a jelenségek jól mutatják, hogy már az ókori Egyiptomban is megjelentek az adóoptimalizálás kezdeti formái, amelyek az állami adópolitikát és ellenőrzési mechanizmusokat folyamatos alkalmazkodásra kényszerítették.

Mezopotámia gazdasága az i. e. 2. évezredben szorosan összefonódott a tempomgazdaságokkal, amelyek nemcsak vallási központokként, hanem gazdasági és pénzügyi intézményekként is működtek.⁹ Ezek az intézmények a földművelés,

⁷ Ibid.

⁸ ILONKA MÁRIA: *Az adózás története az őskortól napjainkig*. Budapest, Nemzeti tankönyvkiadó, 2004, 15.

⁹ KOMORÓCZY GÉZA: *Mezopotámia története az őskortól a perzsa hódításig* (Kr. e. 539). Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.

a kézművesség és a kereskedelem jelentős részét irányították, és központi szerepet játszottak az állami bevételek biztosításában. Az állam által kivetett adók, különösen a terményadók és a munkaszolgáltatás, komoly terhet róttak a mezopotámiai földművesekre és kereskedőkre,¹⁰ ezért sokan igyekeztek megtalálni a módját annak, hogy mérsékeljék ezeket a kötelezettségeket. Az egyik legelterjedtebb adóelkerülési stratégia az volt, hogy a földművesek és egyéb gazdasági szereplők földjeiket vagy javaikat a templomok védelme alá helyezték. Mivel a templomok adómentességeket élveztek, ez a lépés lehetővé tette számukra, hogy elkerüljék a közvetlen állami adóztatást, miközben továbbra is használhatták a földeket és folytathatták gazdasági tevékenységüket.¹¹ Ez a mechanizmus a vagyon átcsoportosításának egyik korai formáját jelentette, amely a későbbi korszakokban, például a középkori egyházi birtokok esetében, szervezettebb és intézményesített formában is megfigyelhető volt.

Ezenkívül a templomok maguk is aktív gazdasági szereplőkké váltak, gyakran bérbe adták földjeiket, részt vettek a kereskedelemben, sőt hiteleket is nyújtottak, így tovább növelték befolyásukat. Az állam és a templomok közötti szoros kapcsolat ugyanakkor azt is eredményezte, hogy az uralkodók időnként megpróbálták korlátozni a templomi kiváltságokat, vagy visszavenni a földeket, hogy biztosítsák az állami bevételek stabilitását. Ez a folyamat jól példázza, hogy már az ókori Mezopotámiában is megjelentek az adóoptimalizálás kezdetleges formái, amelyek a jogi és intézményi keretek kihasználásával csökkentették az adófizetési kötelezettségeket. A templomok adómentességi mechanizmusai tehát nemcsak a gazdasági szereplők számára jelentettek lehetőséget az adóterhek mérséklésére, hanem hosszú távon az állami fiskális politikákra és az adózási rendszerek fejlődésére is hatást gyakoroltak.¹²

A Római Birodalom adózási rendszere rendkívül komplex és jól szervezett volt, amely számos különböző adóformát foglalt magában, például a földadót, a kereskedelmi adókat és a személyi adót. Az adózás az állam számára fontos bevételi forrást biztosított, és alapvetően meghatározta a birodalom gazdasági működését.¹³ A földadó, vagyis a *tributum soli*, a földterületek után fizetett adó volt, amely a legnagyobb mértékben hozzájárult a központi kincstárhoz, mivel a római hadsereg fenntartásához és az állam működéséhez szükséges forrásokat biztosította.¹⁴ Ezenkívül a kereskedelmi adók, mint a vámok és egyéb díjak,

¹⁰ ILONKA 2004, 14.

¹¹ SZILOVICS CSABA: *Az adózás eredetéről: Az adórendszerek ősi gyökerei*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021, 15–23.

¹² KOMORÓCZY, Ibid.

¹³ SZILOVICS 2021, 165.

¹⁴ ILONKA 2004, 20.

szintén fontos szerepet játszottak a gazdaságban, hiszen az áruk mozgásának ellenőrzése és adóztatása a birodalom határain belül és kívül is létfontosságú volt. A személyi adó, a *capitatio*, az emberek egyéni alapú adózása volt, amely gyakran figyelembe vette a társadalmi státuszt, és különbséget tett a szabad személyek és a rabszolgák között.

A római adózási rendszer egyik sajátossága, hogy jelentős kiváltságok és adómentességek kapcsolódtak bizonyos társadalmi rétegekhez. A római polgárok például bizonyos esetekben mentesültek a tartományi adók alól, míg a tartományi lakosság számára az egyik legfőbb cél az volt, hogy római polgárságot szerezzenek, mivel ezzel nemcsak politikai jogokat nyertek, hanem az adóterheik is csökkentek.¹⁵ A római polgárság jogi státusza tehát kulcsszerepet játszott az adózásban, és az adóoptimalizálás gyakran a társadalmi helyzet és a jogi státusz kihasználásán alapult. Az adózók gyakran igyekeztek különféle jogi stratégiákkal elérni, hogy a lehető legalacsonyabb adót fizethessék, így a római polgárok számára elérhető kiváltságok alkalmazása is elterjedt volt. A római adócsalás és a kiváltságok kihasználása tehát alapvetően formálta a birodalom gazdaságát. Az adóoptimalizálás ezen kiskapuk és jogi stratégiák révén valósult meg, és ez a gyakorlat nemcsak a gazdasági szereplők számára nyújtott lehetőségeket, hanem folyamatos kihívást jelentett az állami adminisztráció számára is. Az adócsalás és a kiváltságrendszerek együttes hatása végső soron hozzájárult ahhoz, hogy a római adózási rendszer folyamatosan változott és alkalmazkodott a társadalmi és gazdasági igényekhez, miközben az adóelkerülés és a kiváltságok kihasználása továbbra is meghatározó tényező maradt a birodalom működésében.

3. A TÁRSADALMI HIERARCHIA ÉS AZ ADÓMENTESSÉG RENDSZERE A KÖZÉPKORBAN

A középkorban az adózás alapvetően a feudális hierarchia által meghatározott kötelezettségeken alapult. Az adóoptimalizálás leginkább a társadalmi osztályok közötti különbségekből és az egyes osztályok kiváltságaiból fakadt, a nemesi kiváltságok és a mentességek. A feudális rendszerekben a földbirtokos nemesiség szinte teljes adómentességet élvezett. A paraszti rétegekre hárult az adózás terhe, míg a nemesek hűbéresként katonai szolgálattal vagy más, nem pénzübeli formában járultak hozzá az állam működéséhez. Ez a rendszer a nemesség számára gyakorlatilag „automatikus” adóoptimalizálást eredményezett. Az egyházi kiváltságok és adóelkerülések az ókortól végig jelen voltak és az a tendencia, hogy

¹⁵ SZILOVICS 2021, 166.

az egyházi földek és a kolostorok adómentességet élveztek, mivel az egyházat az állam gyakran a „szegények szolgájának” tekintette. A középkorban az egyházi mentességek jelentős szerepet játszottak az adóoptimalizálásban, mivel az egyházon keresztül lebonyolított gazdasági tranzakciók mentesek voltak a világi adóktól. A középkori társadalmakban a templomi adózók közvetítő szerepe lehetővé tette a vagyon újraelosztását és az adóterhek csökkentését.

4. AZ ADÓOPTIMALIZÁLÁS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON A 19. SZÁZADIG

Az adóoptimalizálás története Magyarországon szorosan összefonódik a gazdasági, politikai és jogi változásokkal, amelyek az idők folyamán formálták az ország adórendszerét. Az adóoptimalizálás, mint fogalom és gyakorlat, a társadalmak gazdasági életében mindig is jelen volt, de a modern adóoptimalizálási stratégiák a 20. század második felében, valamint a rendszerváltás után vettek markánsabb irányt Magyarországon. Ezen a területen számos jelentős változás történt, melyek a gazdaságpolitikai irányvonalak, az adózási szabályozások és a nemzetközi trendek hatására alakultak ki.

Magyarországon az adózás története évszázados múltra tekint vissza, és az adóoptimalizálás igénye szinte minden történelmi korszakban jelen volt. A középkorban a nemesség adómentessége, az egyházi adózás és a királyi adók begyűjtésének rendje alapozta meg az adóoptimalizálás kezdeti formáit.¹⁶ A nemesi kiváltságok révén a magyar uralkodók mindvégig igyekeztek biztosítani az adómentességeket és egyéb kedvezményeket a nemesek számára, akik gyakran próbálták elkerülni az adóterheket. Az adózás más formái, mint az adómentességek vagy kedvezmények elérése, már ekkor is az adóoptimalizálás első jeleit mutatták. A középkori és kora újkori adózási rendszerek, amelyek fokozatosan alakultak, az adóoptimalizálás kezdetleges formáit is magukban foglalták, és ezek főként az uralkodói hatalom, a földesúri jogok, valamint a nemesség és az egyház kiváltságain keresztül nyilvánultak meg. A 19. század előtt Magyarország adózási gyakorlatának alapja a feudális rendszer volt, amelyben a központi hatalom és a helyi rendek közötti viszony határozta meg a jogi kereteket.

A középkori Magyarországon az adózásnak több formája is kialakult. A királyi adók és az egyházi adók a legfontosabb bevételi forrást jelentették, és már ekkor megfigyelhető volt, hogy az adózó közösségek próbálták csökkenteni adóterheiket.¹⁷ A nemesek különösen nagy hatással voltak az adórendszerre,

¹⁶ *Rubicon. Történelmi folyóirat.* 1998 (1). A41 10.331.

¹⁷ ILONKA 2004, 73.

mivel jogaik és kiváltságaik révén gyakran mentesültek az adózás alól, vagy különféle kedvezményeket kaptak. Ezen mentességek keresése és kiaknázása az adóoptimalizálás kezdetleges formáját jelentette, hiszen a gazdagabb rétegek mindig törekedtek ezeknek az utaknak a megtalálására.

Az első történelmileg is nyomon követhető példa az adózás és adóoptimalizálás gyakorlatában az Árpád-kor és a középkor közötti időszakban keresendő. Ebben az időszakban a feudális adózás és a nemesi kiváltságok rendszere alakult ki, mely alapvetően meghatározta a középkori társadalom gazdasági és politikai struktúráját. Az államalapítás és a korai adórendszer. A magyar államiség első időszakaiban (10–11. század) Szent István törvényei megalapozták az adózási rendszer alapjait. Az állami bevételek jelentős része terményben és természetben (pl. búza, állatok, só) érkezett, amelyeket a királyi udvar és a megyei ispánságok gyűjtöttek be.¹⁸ Az adók beszedése azonban már ekkor lehetőséget teremtett az adóterhek csökkentésére. Például a földművesek és a kézművesek törekedtek arra, hogy terményadójukat alulbecsült értéken szolgáltatassák be. A nemesi kiváltságok és mentességek első írásos dokumentuma, amely alapot biztosított a középkori Magyarországon az adómentességek és a kiváltságos helyzetek kialakulásához, az Aranybulla (1222) volt. Ezt II. András magyar király adta ki, és alapvetően meghatározta a nemesség jogait és kiváltságait, valamint hozzájárult az adómentességek rendszerének megteremtéséhez.¹⁹

Az Aranybulla 1222-ben kimondta a nemesi rendek adómentességét, amely a magyar adórendszer egyik meghatározó eleme lett a középkorban.²⁰ Ez a kiváltság lehetővé tette a nemesség számára, hogy mentesüljenek a királyi adók alól, miközben a paraszti rétegekre hárult a terhek nagy része. A nemesi kiváltságok rendszere a középkor folyamán gyakorlatilag „automatikus adóoptimalizálási” eszközt jelentett az arisztokrácia számára. Mint minden történelmi korban, országtól függetlenül az egyházi mentességek Magyarországon is fontos szerepet töltek be. Az egyházi intézmények szintén jelentős adómentességet élveztek a középkorban. Az egyházi birtokokon élő jobbágyok gyakran kisebb adóterheket fizettek, mint a világi földesurak jobbágyai, ami arra ösztönözte a földműveseket, hogy vallási célokra ajánlják fel javaikat, vagy egyházi birtokokra költözzenek.

A késő középkorban és a Habsburg-korszakban egyre erőteljesebben jelent meg az állami kontroll növekedése. Hunyadi Mátyás uralkodása alatt (1458–1490) az állam megkísérelte kiszélesíteni az adóalapot és csökkenteni a kiváltságok

¹⁸ ILONKA 2004, 75.

¹⁹ MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 106.

²⁰ ILONKA 2004, 76.

szerepét.²¹ Mátyás király az 1467-es pénzügyi reform keretében bevezette a rendkívüli hadiadót és a kapuadót, amely a jobbágyság adóterheit növelte.²² A földesurak azonban gyakran csökkenteni próbálták a jobbágyságra háruló kötelezettségeket, hogy fenntartsák termelési kapacitásukat, ezzel pedig közvetett módon optimalizálták az általuk fizetendő járulékokat.

A török hódoltság idején Magyarország három részre szakadása alapvető változásokat eredményezett a gazdasági és adózási struktúrában. A törökök alaposan tanulmányozták az ország adózási szokását. A hódolt területeken a török birodalom saját adózási rendszert vezetett be,²³ amely próbált csekély mértékben eltérni a magyar földesurak és a Habsburgok által alkalmazott gyakorlattól. A törökök kettős adóztatási rendszert vezettek be, amely a helyi lakosság számára komoly terhet jelentett. Az adózóknak egyszerre kellett adót fizetniük a török hatóságoknak és a magyar földesuraknak. A kettős adóztatás különösen a hódoltság területein fokozott terheket jelentett a helyi közösségek számára, akik próbálták minimalizálni a terheket különböző adóoptimalizálási stratégiák alkalmazásával. A török adórendszer főként a földek után járó adót jelentette. Az adózás azonban nemcsak a török birodalom, hanem a helyi földesurak számára is kedvező volt, hiszen a török hódoltság alatt az adózók gyakran kétszeres adót fizettek, egyszer a török hatóságoknak és egyszer a magyar földesuraknak.²⁴ A kettős adóztatás révén a helyi közösségek már adóoptimalizálásnak nevezhető mechanizmusokat dolgoztak ki annak érdekében, hogy csökkentsék a terheiket. Egyes esetekben a lakosság megállapodott a török tisztviselőkkel az adók csökkentéséről vagy felfüggesztéséről. Ezenkívül úgy is mentességet lehetett kapni, hogy önkéntes munkaszolgálatra mentek az emberek, amit a török hatóságok „híd-, út- vagy várjavítási munkálatokra” rendeltek el. Az ilyen típusú megállapodások a gazdasági túlélés biztosítását célozták.

A Habsburg-dinasztia uralkodása alatt (17–18. század) Magyarországon egy központosítottabb adórendszer alakult ki. Az abszolutizmus során a Habsburgok, különösen a királyi hadi adók révén, igyekeztek maximalizálni az adóbevételeket a háborús költségek fedezésére.²⁵ A hadi adókat azonban gyakran elutasították vagy csökkentették a helyi társadalmi csoportok, mivel azok súlyos terheket

²¹ HALÁSZ ZSOLT – SZABÓ ILDIKÓ – CARGA ERZSÉBET: *Adótan és adóeljárárs*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023, 29.

²² <https://mek.oszk.hu/09800/09874/html/Soos.html> (letöltés: 2025. február 18).

²³ HALÁSZ – SZABÓ – CARGA 2023, 31.

²⁴ HEGYI KLÁRA: *Török berendezkedés Magyarországon*. II. rész, Török berendezkedés Magyarországon, Török–magyar hatalmi osztozkodás, A kettős adóztatás fejezete. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2022.

²⁵ DÉNES ZOLTÁN: *Osztrák pénzügy- és adójog alakulása 1749–1848*. 2017. 07. 19.: <https://arsboni.hu/osztrak-penzugy-es-adojog-alakulasa-1749-1848/> (Letöltve: 2025. február 21).

jelentettek. A nemesi rendek különféle stratégiákat alkalmaztak a közvetlen adóztatás elkerülésére. A nemesség adómentessége és különleges kiváltságai, amelyeket a Habsburgok is igyekeztek fenntartani, lehetővé tették számukra, hogy ne vegyenek részt a közvetlen adózásban. A paraszti rétegek szintén próbálták optimalizálni adóterheiket. Az adóelkerülés egyik jellemző formája az volt, hogy a parasztok terményeiket elrejtették vagy állataikat titokban tartották, hogy elkerüljék azok adóztatását. A rejtett termelés egyfajta primitív adóoptimalizálásnak tekinthető, amely akkoriban a túlélés egyik alapvető mechanizmusa volt. A parasztok gyakran alkalmaztak olyan technikákat, mint az ellenőrzés alóli kikerülés vagy az adózó eszközök (pl. föld, termények) szándékos alulértékelése, hogy csökkentsék a kivetett adókat. Az adóelkerülés és adóoptimalizálás ebben az időszakban, különösen a Habsburgok és a törökök uralma alatt, a középkori adózási gyakorlatok átalakulását tükrözi. Habár az adóelkerülés módjai kezdetben primitívek voltak, mégis előrevetítették az adóoptimalizálás későbbi, kifinomultabb formáit, amelyek a modern gazdaságokban is jelen vannak. A középkori adóelkerülési stratégiák és a helyi közösségek adaptációi különböző adóterhekkel való szembenézésük során egyfajta közgazdasági alkalmazkodást jelentettek, amely nemcsak a gazdasági túlélést szolgálta, hanem az adópolitikai struktúrák fejlődését is befolyásolta.

5. WEKERLE SÁNDOR ÉS AZ ADÓREFORM HATÁSA

A MAGYAR ADÓRENDSZERRE

Wekerle Sándor (1848–1921) Magyarország egyik legjelentősebb pénzügyi szakembere és politikusa volt, aki három alkalommal is betöltötte a miniszterelnöki posztot, valamint pénzügyminiszteri tisztséget is viselt.²⁶ Az 1890-es években bevezetett pénzügyi és adóreformjai korszakalkotónak számítottak, és meghatározó hatással voltak a magyar adórendszer modernizációjára. Az általa kezdeményezett reformok középpontjában a közteherviselés, az átláthatóbb és hatékonyabb adórendszer kialakítása, valamint a társadalmi igazságosság megteremtése állt.

Az általános közteherviselés elvének bevezetése: Wekerle Sándor az 1848-as áprilisi törvények szellemiségét követve hangsúlyozta az általános közteherviselés elvét, amely szerint minden társadalmi rétegnek arányosan kell hozzájárulnia az állam működéséhez. Bár ez az elv már korábban is megjelent a magyar politikai diskurzusban, Wekerle elsőként tett konkrét lépéseket annak érdekében, hogy a

²⁶ *Jogtörténeti szemle*, 2022 (3), 75.

nemesi kiváltságokon alapuló adómentességet teljes mértékben felszámolja. A jövedelemadó bevezetése Magyarországon Wekerle nevéhez kötődik, ami 1899-ben lépett hatályba. A jövedelemadó-rendszer bevezetése radikális változást hozott a magyar adórendszerben, hiszen a korábbi, főként termény- és fogyasztási adókra épülő rendszert egy modernebb, progresszív elvek szerint működő rendszer váltotta fel. A jövedelemadó progresszív volt, vagyis a magasabb jövedelemmel rendelkező polgárok nagyobb arányban járultak hozzá az állami bevételekhez, ami az egyenlőbb tehermegosztást segítette elő.²⁷ A földadó reformmal Wekerle jelentős változásokat vezetett be a földadó rendszerében is. A reformok célja az volt, hogy a földtulajdonosok, különösen a nagybirtokos arisztokrácia nagyobb mértékben járuljanak hozzá az államkincstár bevételeihez. A földadórendszer reformja során Wekerle kiemelten kezelte a földbirtokok jövedelemtermelő képességét, így a termékenyebb területekre magasabb adókulcsokat vetettek ki.²⁸

Wekerle Sándor felismerte, hogy az állam pénzügyi stabilitásának fenntartásához nem elegendő csupán a közvetlen adókra támaszkodni. Ezért a fogyasztási adók (pl. sóadó, dohányadó) átalakítására is sor került. Ezek az adók a mindennapi fogyasztási cikkekre terjedtek ki, és fontos szerepet játszottak abban, hogy az állami bevételek szélesebb társadalmi bázison oszoljanak el. Hatással volt az egész magyar adórendszerre, egy átláthatóbb és hatékonyabb adópolitikát alkotott meg. Wekerle reformjai alapjaiban változtatták meg a magyar adózás szerkezetét. Az új adórendszer egyszerűsítette az adóbeszedés folyamatát, növelte az adók átláthatóságát, és csökkentette a visszaélések lehetőségét. Ez a korszerűsítés hozzájárult ahhoz, hogy az állam pénzügyi helyzete stabilabbá váljon. A társadalmi igazságosság előmozdítása történt meg a progresszív jövedelemadó és a földadó reformjai által. Egyértelmű lépést jelentett a társadalmi igazságosság irányába. Bár az arisztokrácia és a nagybirtokos rétegek ellenállása nehezítette a reformok megvalósítását, Wekerle politikája hosszú távon elősegítette a társadalmi és gazdasági modernizációt.

Nemzetközi összehasonlításban korszerű és előre mutató megoldásoknak számítottak Wekerle reformjai. A progresszív jövedelemadó-rendszer és a közteherviselés elvének alkalmazása megfelelt a korszak legfejlettebb európai országainak adózási gyakorlatának. Az adóreformok különösen Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia többi részének pénzügyi politikájával mutattak hasonlóságot.

²⁷ JUHÁSZ ISTVÁN: Adóreform 1909-ben: jött a progresszív jövedelemadózás. 2016. 06. 17. <https://ado.hu/ado/adoreform-1909-ben-jott-a-progressziv-jovedelemadozas/> (Letöltve: 2025. február 20).

²⁸ ILONKA 2004, 117.

5.1. Milyen kapcsolatot lehet találni Wekerle Sándor adóreformjai és az adóoptimalizálás között?

Wekerle Sándor adóreformjait több szempontból is kapcsolatba lehet hozni az adóoptimalizálással, még ha maga az „adóoptimalizálás” fogalma az ő korában még nem is létezett expliciten. Reformjai olyan rendszerszintű változtatásokat eredményeztek, amelyek lehetőséget teremtettek az adóterhek csökkentésére, mind törvényes, mind esetenként kevésbé törvényes keretek között. Az alábbiakban kiemelném, hogyan kapcsolódik az adóreform és az adóoptimalizálás egymáshoz.

Az adóoptimalizálás lehetőségének megteremtése Wekerle Sándor reformjai révén valósult meg, amelyek – például a progresszív jövedelemadó bevezetése, a földadó újra szabályozása és a fogyasztási adók átalakítása – jelentősen növelték az adózás átláthatóságát és hatékonyságát. Ugyanakkor ezek a modernizációs lépések új lehetőségeket is teremtettek az adóterhek csökkentésére. A progresszív jövedelemadó-rendszer bevezetése arra ösztönözte a magasabb jövedelműeket, hogy jövedelmüket szándékosan alacsonyabbnak tüntessék fel, vagy más, kedvezőbb adózású kategóriákba csoportosítsák. Ez a magatartás a modern adóoptimalizálás egyik legegyszerűbb formájának tekinthető. A földadó reformja során a földtulajdonosok – különösen a nagybirtokos arisztokrácia – megpróbálták kihasználni a rendszerben rejlő kikapukat. Például birtokaik jövedelemtermelő képességét alábecsülték, hogy alacsonyabb adót kelljen fizetniük. A jogi és szabályozási környezet kihasználása szintén jelentős szerepet játszott az adóoptimalizálásban. Wekerle reformjai kibővítették a törvényi szabályozás kereteit, de nem minden részletre terjedtek ki, így az adózók számára lehetőséget adtak a szabályok kreatív értelmezésére. Ennek egyik formája volt a fiktív költségek elszámolása, amely lehetővé tette a vállalkozók és iparosok számára, hogy bizonyos kiadásait mesterségesen növeljék, így csökkentve a jövedelemadó-alapot. Szintén elterjedt gyakorlat lett a kedvező adókatóriák kihasználása, amely során az adóalanyok tevékenységüket olyan kategóriákba sorolták, amelyek alacsonyabb adókulcsot eredményeztek.

A társadalmi rétegek eltérő lehetőségekkel rendelkeztek adóoptimalizálásra. Wekerle reformjainak egyik célja az volt, hogy csökkentse a nemesség és a nagybirtokosok adómentességi előnyeit, és a közteherviselés elvét kiterjessze minden társadalmi rétegre.²⁹ Ennek ellenére a vagyonosabb rétegek különféle módon igyekeztek csökkenteni adóterheiket. Az arisztokrácia és a földbirtokosok

²⁹ JUHÁSZ ISTVÁN: A dualizmus korának pénzügyminiszterei értettek a pénzügyekhez. 2016. 05. 06. <https://ado.hu/ado/a-dualizmus-koranak-penzugyminiszterei-ertettek-a-penzugyekhez-is/>.

szakértők segítségével próbálták minimalizálni földjeik jövedelmezőségét, míg a polgárság és a vállalkozók számára az adóoptimalizálás eszközei elsősorban a kiadások ügyes adminisztrációján és a tevékenységek kedvezőbb kategóriákba való besorolásán alapultak. Az adórendszer átláthatóságának és jogszerűségének javítása egyben az adóoptimalizálás törvényes formáinak előfutára is lett. Wekerle reformjai nemcsak az adórendszer hatékonyságát növelték, hanem megalapozták a törvényes adótervezés lehetőségét is. Az új adótörvények pontosan meghatározták az adóalap kiszámításának módját és a fizetendő adó mértékét, ami lehetővé tette az adózók számára, hogy előre kalkuláljanak és legális módon csökkentsék adóterheiket. Az adóreformok ösztönözték a könyvelési és adminisztratív gyakorlat fejlődését, amelyek később kulcsfontosságúvá váltak az adóoptimalizálásban.

Wekerle Sándor politikai pályafutásának időszakában megalkotott fontosabb jogszabályokat, amelyek hatással voltak a saját törvénykezéseire is, ideértve az 1875. évi XXXIII. törvénycikket, amely az állami adóügyi reformok kereteit rögzítette, különös figyelmet fordítva a közteherviselés elvének érvényesítésére.³⁰ A progresszív adózás ekkor kezdett elterjedni, bár pontos mechanizmusai még nem voltak teljesen kidolgozva. Az 1883. évi XLV. törvénycikk a jövedelemadóról szóló szabályozás alapját teremtette meg, amelynek révén az adózás egy részét állami ellenőrzés alá vonták, de az adóalap meghatározása és a bevallások rendszere továbbra is az adózók önkéntes nyilatkozatain alapult.³¹ Az 1878. évi földadó reform a nagybirtokosok arányosabb adóztatását célozta meg, pontosítva a földek értékelését, ugyanakkor a rendszer továbbra is hagyott teret a manipulációnak.³² Az 1889. évi általános fogyasztási adók törvénye pedig az egyes termékekre és szolgáltatásokra kivetett fogyasztási adók keretrendszerét alakította ki. Ennek eredményeként a kereskedők gyakran alábecsülték az áruk származását és értékét a kisebb adóteher érdekében.

5.2. Hogyan lehetett kijátszani a jogszabályokat?

A jövedelemadó rendszerének manipulálásánál az alacsonyabb jövedelem bejelentése: Az önbevalláson alapuló jövedelemadó-rendszer lehetőséget adott arra, hogy az adóalanyok kevesebb jövedelmet tüntessenek fel. Az adóhivataloknak ekkor még korlátozott eszközei voltak a valódi jövedelmek feltárására. A fiktív

³⁰ ILONKA 2004, 117.

³¹ Ibid. 1883-ban hozott törvények (magyar nyelven) (html) www.1000ev.hu. JUHÁSZ 2016, Ibid.

³² GERMUSKA PÁL – Ö. KOVÁCS JÓZSEF (szerk.): *Adózás és adóelkerülés Magyarországon a 15–20. században*. Budapest, Magyar Kormánytisztviselői Kar–Magyar Nemzeti Levéltár, 2021, 158.

költségek elszámolására a vállalkozók gyakran növelték kiadásait, vagy olyan költségeket számoltak el, amelyek valójában nem léteztek, így csökkentették az adózásra vonatkozó jövedelmüket. A földadó kijátszásánál a földek értékének alábecslése a földek termelési értékét gyakran szándékosan alacsonyabbnak tüntették fel. Ennek során a föld termőképességét, a termés mennyiségét vagy minőségét csökkentették a jelentésekben. Olyan esetek is előfordultak, ahol földdarabolás és vagyonmegosztás történt, a földbirtokosok kisebb parcellákra osztották földjeiket, és azokat a családtagjaik nevére írták át, hogy alacsonyabb adósávba kerüljenek. Az adómentességi kiskapuk kihasználása a nemesi kiváltságok fenntartását biztosította. Bár Wekerle reformjai próbálták csökkenteni a nemesi osztály adómentességét, a nemesség számos módon próbálta megtartani kedvezményeit, például a birtokaikat és jövedelmüket speciális jogi formák alatt tüntették fel. Mint a történelem során, az egyházi földek ekkor is kivételek voltak. Az egyházi földterületeket sok esetben nem adóztatták. Wekerle és kortársai a reformok bevezetése után számos ellenőrző mechanizmust próbáltak kidolgozni az adóelkerülés visszaszorítása érdekében, de ezek hatékonysága vegyes volt. Az állami adóellenőrök látogatásokat tettek a földbirtokokon és vállalkozásoknál, de ezek az ellenőrzések gyakran formálisak voltak, és nem mindig fedték fel a csalásokat. Az adóhivatalok központosítási reformjaikkal próbálták csökkenteni a helyi hatóságok korrupcióját és önkényességét, de az adminisztrációs eszközök még mindig nem voltak megfelelően fejlettek.

6. ZÁRÓGONDOLATOK

Az adóoptimalizálás gyökerei mélyen az állami intézmények fejlődésében és az egyének adócsökkentés iránti törekvéseiben gyökereznek. Az ókori civilizációktól a középkorig az adóoptimalizálás leginkább a társadalmi és jogi kiváltságokhoz kötődött, míg az újkorban az adórendszerek fejlődése strukturáltabb megközelítést tett lehetővé. Az egyének és szervezetek alkalmazkodása az állam által létrehozott adózási keretrendszerekben megmutatja, hogy az adóoptimalizálás minden korban az emberi kreativitás egyik fontos területe volt. Összességként megállapítható, hogy az adózás történetének vizsgálata során már az ókori társadalmakban is egyértelműen kirajzolódott az állami szabályozás és a közjogi jelleg dominanciája. Az államok adózási rendszerei kezdetektől fogva a közteherviselés biztosítását és a fiskális stabilitás fenntartását szolgálták, miközben a gazdasági szereplők különböző eszközökkel próbálták csökkenteni adókötelezettségeiket. Ez a kettősség az adózás fejlődése során végig megfigyelhető maradt, és a későbbi korszakokban is meghatározta az adópolitikák alakulását.

Wekerle Sándor reformjai mérföldkövet jelentettek a modern magyar adórendszer megalapozásában, hiszen célja az adóterhek igazságosabb elosztása és a közteherviselés kiterjesztése volt. Ugyanakkor a korabeli jogi szabályozás nem tudott teljes védelmet biztosítani az adóterhek optimalizálásával szemben, ami teret engedett a különböző kibúvók keresésének. Noha Wekerle idejében az adóoptimalizálás mint fogalom még nem létezett, a gyakorlatban már ekkor is megjelentek azok a stratégiák, amelyek célja a jogszabályi keretek nyújtotta lehetőségek kihasználása volt. Különösen az önbevalláson alapuló rendszerek és az adókategóriák közötti különbségek teremtettek mozgásteret a gazdasági szereplők számára, akik igyekeztek minimalizálni az állami elvonásokat. Ezek a folyamatok a 20. század folyamán tovább erősödtek, és napjainkra az adóoptimalizálás globális jelenséggé vált, amely nemcsak az egyes országok adórendszerét, hanem a nemzetközi gazdasági és jogi környezetet is jelentősen befolyásolja. A modern gazdaságban az államok folyamatosan próbálják megtalálni az egyensúlyt az adóbevétel biztosítása és a versenyképes, vállalkozásbarát környezet fenntartása között, miközben a gazdasági szereplők továbbra is arra törekednek, hogy a jogszabályok adta keretek között optimalizálják adófizetési kötelezettségeiket. Ez a dinamika a jövőben is meghatározó lesz, hiszen az állami szabályozás és az adózói stratégiák közötti kölcsönhatás folyamatosan formálja a globális és nemzeti szintű adópolitikát.

BIBLIOGRÁFIA

Felhasznált irodalom

- GERMUSKA PÁL – Ö. KOVÁCS JÓZSEF (szerk.): *Adózás és adóelkerülés Magyarországon a 15–20. században*. Budapest, Magyar Kormánytisztviselői Kar–Magyar Nemzeti Levéltár, 2021.
- HALÁSZ ZSOLT – SZABÓ ILDIKÓ – CARGA ERZSÉBET: *Adótan és adóeljárárs*. Budapest, Wolters Kluwer, 2023.
- HEGYI KLÁRA: *Török berendezkedés Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2022, https://mersz.hu/dokumentum/m1007tbm__9/
- ILONKA MÁRIA: *Az adózás története az őskortól napjainkig*. Budapest, Nemzeti tankönyvkiadó, 2004.
- MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- SZILOVICS CSABA: *Pénzügyi jog*. Pécs, Inter-szféra Kft., 2020.
- SZILOVICS CSABA: *Pénzügyi jog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2023.
- SZILOVICS CSABA: *Az adózás eredetéről: Az adórendszerek ősi gyökerei*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021.

Internetes források

- DÉNES ZOLTÁN: Osztrák pénzügy- és adójog alakulása 1749–1848. 2017. 07. 19: <https://arsboni.hu/osztrak-penzugy-es-adojog-alakulasa-1749-1848/>
- JUHÁSZ ISTVÁN: Az adózás története. https://www.5mp.eu/fajlok/msc/adotortenelem_2_www.5mp.eu_.pdf.
- JUHÁSZ ISTVÁN: A dualizmus korának pénzügyminiszterei értettek a pénzügyekhez. 2016. 05. 06.
<https://ado.hu/ado/a-dualizmus-koranak-penzugyminiszterei-ertettek-a-penzugyekhez-is/>
- JUHÁSZ ISTVÁN: Adóreform 1909-ben: jött a progresszív jövedelemadózás. 2016. 06. 17. <https://ado.hu/ado/adoreform-1909-ben-jott-a-progressziv-jovedelemadozas/>
- KOMORÓCZY GÉZA: *Mezopotámia története az őskortól a perzsa hódításig (Kr. e. 539)*. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.
https://penzugysziget.hu/index.php?id=3209%3Aaz-ado-fogalma-csoportositasa-es-az-adozassal-kapcsolatos-alapfogalmak-ismertetese&option=com_content&view=article&utm_source
www.1000ev.hu